

**MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ**

Katedra sociologie

**Bc. Lukáš Kouba
UČO 76886**

**Integrace společnosti v tradičním a moderním státě:
Konceptuální komunita národa a univerzalizace práv jako media
občanské inkluze**

Závěrečný esej

Teoretická sociologie 20. století (SOC403), podzim 2005

vedoucí kursu: doc. PhDr. Radim Marada, Ph. D.

Hradec Králové, 2006

Východí text: Giddens, Anthony. 1985. *The Nation-State and Violence*. Berkeley: University of California.

I. Integrace tradičního státu

Giddens se ve své knize *The Nation-State and Violence* (1985) věnuje mj. fungování tradičního předmoderního státu. V protikladu k němu definuje prostředky integrace společnosti v moderním národním státě. Ten nepovažuje za lineárně odvoditelný z předešlého tradičního, ale oba dva typy vnímá jako fungující na odlišných strukturních principech.

Za podmínku existence jakéhokoliv státu považuje Giddens hierarchizovaný administrativní aparát. (Giddens, 1985, s. 61) V prostředí tradičního státu je jeho základním definujícím rysem fakt, že nejsou k dispozici efektivní informační technologie, které by umožnily vykonávání intenzivního dohledu nad populací na daném území. Politické centrum, je jím pouze osoba panovníka a úzce vymezený panovnický dvůr, má sice právně zcela neregulovanou moc rozhodovat (Giddens používá v originále termín *rule* – politické centrum panuje podle své vůle), přitom ale nedochází k pronikání dohledu do každodenního života většiny agrárního obyvatelstva. Ta je možností centrálního dohledu informačně, prostorově, ale i kulturně vzdálená.¹

Podstatným rysem tradičního státu je dále zásadní omezení inkuzivity politické sféry společnosti. V populaci není obecně rozšířená gramotnost, nevytváří se sdílený diskurz intertextuality, tím pádem ani veřejná sféra a potenciálně inkuzivní diskurz práv. Místo toho dochází k diskurzivní exkluzi většiny obyvatelstva. Politické centrum proto nemá zájem vykonávat nad společností ideologický dohled. Zaměřuje se pouze na dění na panovnickém dvoře, na reprezentanty šlechty a vojenské velitele.²

Posledním zásadním strukturálním rysem tradičního státu podle Giddense je vzájemná nezávislost politické a ekonomické sféry společnosti - jsou *cut off* (tamtéž, s. 68). Změna v politickém uspořádání neznamená změnu podmínek výroby a naopak. Giddens tedy

¹ S omezenou kapacitou dohledu souvisí také povaha ohraničení tradičních států. V okrajových oblastech není jasně vytyčená hranice (*borders*), ale spíše se mezi jednotlivými politickými centry vytvářejí nejednoznačná pomezí (*frontiers*). Kromě nemožnosti intenzivního dohledu ve větších vzdálenostech od administrativního centra byla důvodem nejasného vymezení hranic také absence mezistátního právního systému a územně expanzivní povaha tradičních států (Giddens, 1985).

² Giddens, soustředící se na vztah mezi šlechtou a poddanými, tak v jistém smyslu reviduje klasičtější tezi E. Durkheima, že v předmoderní společnosti má kolektivní vědomí silný integrující potenciál a je obecně sdílené. (Durkheim, 1933) Durkheim se nicméně soustředil na společnosti, které byly na ještě rannějším stupni vývoje.

polemizuje s Marxem a tvrdí, že třídní konflikt jako zdroj skupinových identit v předmoderní společnosti neexistuje. Zavádí proto pro ni označení *class-divided society*. Jedinými poutem integrujícím populaci s centrálními institucemi je výběr daní a případné poskytnutí vojenské ochrany rolníkům před vpádem cizí ozbrojené moci. Tradiční stát je tedy esenciálně segmentovaný a slabě integrovaný.

Národní identita jako prostředek integrace společnosti se v tradičním státě neutváří. Giddens označuje národ jako *konceptuální komunitu a kulturní vnímavost ke státní suverenitě*. (tamtéž, s. 219) V tradičních státech neexistuje ani sdílený (konceptuální) diskurz, na kterém by se národ zakládal, ani nejsou tradiční státy ve vztahu k populaci suverény.

II. Integrace moderního státu: reciproční diskurz práv a konceptuální komunita národa

Moderní státní suverenita se formuje podle Giddense ze dvou vzájemně zcela protikladných procesů. 1) Dochází k centralizaci zdrojů v rukou suveréna a 2) zároveň si díky tomu populace uvědomuje, že tato nová silící moc závisí na kolektivních schopnostech celé společnosti. (tamtéž, s. 198) Oba reciproční procesy jsou podmíněné zintenzivněním administrativního dohledu a kanálů komunikace mezi státním aparátem a populací (namísto *rule* teď stát vykoná *govern* – politické centrum je schopné populaci koordinovat, spravovat). Nové informační technologie (efekt industrialismu) umožňují pronikání státního dohledu do každodenních životů. Současně se prosazuje požadavek expanzivní kapitalistické výroby na uvolnění pracovního trhu. Narozdíl od Marxe ale Giddens nepovažuje nově etablovaná práva za nástroje třídního ovládnutí, která pouze odcizují jednotlivce od výroby, od druhých a od sebe. Nevnímá ale proces rozšiřování práv ani v liberální perspektivě jako Bendix, který expanzi právní inkluze vysvětluje jako důsledek úsilí skupin vyloučených z politického společenství o začlenění se do něj. (Bendix, 1964) Giddens považuje diskurz práv za výsledek bojů nad rozdílnými sférami dohledu. Vychází při tom z klasifikace 3 typů práv podle T. H. Marshalla. Občanská práva se podle něj váží k uplatňování státního policejního dozoru nad populací. Politická práva pak naopak fungují jako prostředek recipročního dohledu občanů nad institucemi státu. Oba typy práv tvoří dohromady sebe-reflexivní diskurz, který poskytuje legitimitu suverenitě státu, jsou prostředkem občanské inkluze. Jejich podoba je předmět vyjednávání a jsou ustanoveny instituce, ke kterým je možné se proti nim odvolat (především soudy a tělesa zastupitelské demokracie).

Jiná situace existuje podle Giddense v případě ekonomických práv (Marshallova sociální práva). Sféra ekonomiky je v moderním národním státě definována jako apolitická, proto neexistuje stálá instituce, která by celospolečenskou reflexivitu ekonomickým právům garantovala (jistou výjimkou jsou odbory). Ekonomická práva jsou narozdíl od ostatních dvou typů práv asymetrická. Proto je podle Giddense třídní dimenze základní osou, kolem které se utváří dominance v moderním státě.³

Sociální a kulturní distance mezi dominantní třídou a ostatním obyvatelstvem typická pro tradiční společnost se ale v moderním státě přesto stírá (efekt vzdělávacího systému a masmédií). Formuje se sdílený diskurz, který poprvé umožňuje ustavení jednotné politicky inkluzivní identity. Tou je v prostředí moderního státu identita národní. Podle Giddense je podmíněná prvotní existencí intenzivního administrativního dohledu státu nad populací. Před zintenzivněním struktur dohledu se národní identita neustavuje:

„Nacionalismus je kulturní vnímavostí suverenity, je to doprovodný jev koordinace administrativní síly uvnitř jasně vymezeného národního státu. S příchodem národního státu mají státy administrativní a teritoriálně uspořádanou jednotu, kterou neměly nikdy předtím. Tato jednotu ale nemůže zůstat čistě administrativní, protože samotná koordinace vykonávaných aktivit předpokládá jistý stupeň kulturní homogenizace. Rozšiřování toků komunikace se nemůže dít bez konceptuálního zapojení celé komunity, která se stává poučeným občanstvem. Národní stát je konceptuální komunitou, kterou tradiční státy nebyly.“

(Giddens, 1985, s. 219).

Podobně vnímá podmínky vzniku národní identity např. i Gellener (1993). Giddens ale označuje jako neopomenutelnou také politickou a psychologickou dimenzi a zdůrazňuje, že je potřebné ostře rozlišovat mezi národem a národním státem. Národ jako konceptuální komunita vzniká z kulturní vnímavosti populace k suverenitě, ke státnímu administrativnímu aparátu. Nacionalismus je z tohoto důvodu inherentně politický. V národním zájmu jsou pak snáze artikulovány parciální zájmy těch skupin, které mají vliv na státní administrativu. Proto také může docházet k výkyvům v síle nacionálních sentimentů v závislosti na tom, jak je tato stránka identity v populaci společenskými elitami mobilizovaná.⁴ S tím souvisí Giddensova poznámka, když nesouhlasí s Parsonsem a tvrdí, že systém dominance v moderním státě

³ Zformovanou občanskou společnost a autonomii sociálních aktérů ohrožuje tzv. politický paradox (Marada 2005). Z jedné strany tlačí na společnost státní paternalismus a etatizace, z druhé strany mechanismy trhu orientované na masovou spotřebu. Giddens se zde v logice své argumentace více obává omezujícího působení ekonomiky, než státu.

⁴ Viz např. nadšení evropské populace z příchodu první světové války. Národní cítění není v žádném případě každodenní zkušeností. (Giddens, 1985, s. 218)

nepotřebuje stálou důvěru občanů ve skupiny vládnoucí, ale po většinu času stačí prostá akceptace. (Giddens, 1985, s. 202) V Giddensově teorii tak v podstatě nenacházíme tu část společnosti, kterou ve své systémové teorii Parsons označuje jako společnosní komunitu (*societal community*)! (Parsons, 1971)⁵ Absence podobně definovaného jádra společenské solidarity je i důvodem, proč je Giddensova teorie konstituování moderního státu označována jako *power-based explanation of state building* – silově orientované vysvětlení utváření státu. (Rae, 2002)

Literatura

- Alexander, Jeffrey. 1988. *Action and its Environments. Toward a New Synthesis*. New York: Columbia University Press
- Bendix, Reinhardt. 1964. *Nation-Building and Citizenship*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Durkheim, Émile. 1933. *The Division of Labor in Society*. The Free Press: New York.
- Gellner, Ernest. 1993. *Národy a nacionalismus*. Josef Hříbal: Praha.
- Giddens, Anthony. 1987. *The Nation-State and Violence*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Marada, Radim. 2005. “Občanská společnost: mezi inkluzí a exkluzí“ (in: *Sociální studia*, 1/2005. Brno: Fakulta sociálních studií MU, str. 7-11)
- Parsons, Talcott. 1971. *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, inc.
- Rae, Heather. 2002. *State identities and the homogenisation of peoples*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁵ Ke Giddensovu výkladu konstituce konceptuální národní komunity je podobně možné kriticky postavit také koncepci Jeffreyho Alexandra, který před jednotlivými rolí administrativního dohledu zdůrazňuje především roli historicky utvářené solidarity, kterou vnímá jako samostatnou sféru společenského systému. (Alexander, 1988).